

Dr. sc. Sabrina HOROVIĆ, docent, Pravni fakultet, Mostar

OBJEKTI NAPADA I UPRAVLJENOST OBRANE KAO UVJET NUŽNE OBRANE

Sažetak

Objekti napada i upravljenost obrane su uvjeti instituta nužne obrane. Budući da odredbe čl. 10. st. 2. novoga Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH) i čl. 29. st. 2. novoga Kaznenog zakona Republike Hrvatske (KZ RH) o nužnoj obrani izravno ne propisuju te uvjete, autorica u članku najprije komparira navedene kaznenopravne odredbe s onim iz drugih inozemnih kaznenih zakona. Uzimajući u obzir suvremene kaznenopravne teorije i sudsku praksu, autorica kritički razmatra mogućnost primjene nužne obrane u zaštiti određenih pravnih dobara napadnutog i drugog. Potom izlaže o uvjetu upravljenosti obrane na napadača i odstupanjima od tog uvjeta. U smislu potpune zaštite određenih objekata napada u nužnoj obrani autorica predlaže, de lege ferenda, nove inkriminacije u KZ FBiH u fazi njegove cjelovite reforme.

I. Uvod

Institut nužne obrane poznat je u najstarijim pravnim vrelima ljudske civilizacije. Nužna je obrana teorijski detaljno uređena, a praktično se svrstava u najvažnije kaznenopravne institute. Odredbe o nužnoj obrani nalazimo u zakonima Manu, u Indiji (1200.-900. prije Krista), u Drakonovim zakonima, u Grčkoj (621. prije Krista), i u židovskom zakonu Talmudu (400. prije Krista). Nužna se obrana određuje kao prapravo čovjeka na samozaštitu i samoodržanje.

U rimskom pravu, u Justinijanovoj kodifikaciji, utvrđuje se temelj suvremenog shvaćanja nužne obrane. Najprije, nužna obrana se regulira u svezi s kažnjivim usmrćenjem i strogo se ograničava na zaštitu života i tjelesnog integriteta napadnutog. Njezin kaznenopravni učinak ograničen je na isključenje kažnjivosti počinitelja.

Postupno, nužna se obrana izgrađuje kao opći institut kaznenog prava, kao pravo kojim se dopušta protupravno napadnutom odbiti napad i ostvariti samozaštitu, ali i zaštitu pravnog poretka u cjelini. Povezuju se povijesno stariji individualnopravni i suvremeni socijalnopravni pristup reguliranju nužne obrane. Takav pristup sukladan je modernim društvenim zahtjevima, ali i shvaćanju pojedinca da njegovo pravo na samozaštitu, privatna obrana, mora istodobno biti zamjena za javnu obranu i temeljiti se na načelima te obrane.

Nužna je obrana regulirana odredbom čl. 10. novoga Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH).¹ Novi KZ FBiH je u bitnom zadržao

¹ Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH) objavljen je u Službenim novinama FBiH, 43/98., 20. studenog 1998.

isto rješenje nužne obrane kao i raniji zakon.² Prema odredbi čl. 10. st. 1. i 2. KZ FBiH djelo počinjeno u nužnoj obrani nije kazneno djelo, a nužna je ona obrana koja je neophodno potrebna da počinitelj od sebe ili drugog odbije istodobni protupravni napad i koja je razmjerna napadu.

Novi Kazneni zakon Republike Hrvatske (KZ RH)³ u čl. 29. st. 1. i 2. nužnu obranu također regulira, uz određene redakcijske izmjene, istovjetno kako je taj institut bio reguliran ranijim čl. 7. st. 1. i 2. Osnovnog kaznenog zakona Republike Hrvatske (OKZ RH). U čl. 29. st. 1. KZ RH propisano je da “nema kaznenog djela kad je počinitelj postupao u nužnoj obrani”, za razliku od ranije odredbe čl. 7. st. 1. OKZ RH koja je propisivala da “nije krivično djelo ono djelo koje je počinjeno u nužnoj obrani”. Bez obzira na različitosti u izričaju st. 1. ranijeg čl. 7. i novog čl. 29. KZ, zaključak je da nužna obrana isključuje postojanje kaznenog djela, iako se ponašanjem počinitelja ostvaruju sva obilježja zakonskog opisa određenog kaznenog djela.

U st. 2. novog čl. 29. KZ RH, osim izmjene “neophodna” u “prijeko potrebna” obrana, sada je preciziran uvjet istodobnosti napada i obrane, tako da je nužna obrana dopuštena protiv “istodobnog”, ali i “izravno predstojećeg” protupravnog napada.⁴ Novi KZ FBiH i KZ RH propustili su slijediti suvremenu teoriju i sudsku praksu i propisati određena ograničenja nužne obrane.⁵

Dosadnja uvodna razmatranja u svezi s reguliranjem instituta nužne obrane u novom KZ FBiH, i usporedno u novom KZ RH, imala su za cilj ukazati, iako se radi o klasičnom institutu kaznenog prava s dugom povijesti, da proces zakonskog uređivanja tog instituta još nije dovršen i aktualizira se oblikovanje zakonske odredbe o nužnoj obrani sukladno zahtjevima suvremene teorije i sudske prakse.

II. Objekti napada kao uvjet nužne obrane

1. Opći prikaz stanja u kaznenom zakonodavstvu

Dva su temeljna elementa nužne obrane: napad i obrana, a za svaki od tih elemenata potrebno je ispuniti određene uvjete kako bi djelo bilo počinjeno u nužnoj obrani.

² Do donošenja KZ FBiH Krivični zakon SFRJ je bio preuzet i nastavio se primjenjivati na teritoriju BiH temeljem Uredbe sa zakonskom snagom o preuzimanju Kaznenog zakona SFRJ (Službeni list RBiH, 2/92.), koja je naknadno potvrđena Zakonom o potvrđivanju uredbi sa zakonskom snagom (Službeni list RBiH, 13/94.).

³ Kazneni zakon Republike Hrvatske (KZ RH) objavljen je u Narodnim novinama RH, 110/97., a stupio je na snagu 1. siječnja 1998. godine.

⁴ Za preciziranje zakonskog teksta tog uvjeta nužne obrane izjasnila sam se u svojoj doktorskoj disertaciji *Nužna obrana u krivičnom pravu*, Mostar, 1994., str. 157.

⁵ O ograničenjima prava nužne obrane detaljno sam pisala u svojoj, prije navedenoj, doktorskoj disertaciji, str. 217.-262.

Bačić navodi tri osnove za ograničenje nužne obrane: očigledni disproporcionalitet dobara u koliziji, namjerna provokacija i kad je počinitelj osoba nesposobna za krivnju. Usp. F. Bačić, *Marginalije uz novi Kazneni zakon, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 2/1997., str. 422.

Objekti napada i upravljenost obrane samo su u nizu tih uvjeta. Iako pitanja u svezi s tim uvjetima ne predstavljaju najaktualnije, ključne, najsloženije probleme nužne obrane, koji privlače najveću pozornost u izučavanju toga instituta, ona su značajna razmotriti, jer suvremeni razvitak znanosti zahtijeva odrediti se prema primjeni nužne obrane, osobito kod novih postupaka kojima se mogu ugroziti, među ostalim, egzistencijalna prava čovjeka i njegova budućnost.

Objekti napada i upravljenost obrane su u uskoj međusobnoj vezi i odnosu izvjesnog paralelizma. Objekte napada predstavljaju objekti koji se štite u nužnoj obrani, a objekte obrane predstavljaju objekti koji mogu biti povrijeđeni ili ugroženi zbog odbijanja protupravnog napada. Objekti napada i objekti obrane u pravilu se ne razlikuju prema vrsti dobara (npr. radi obrane tjelesnog integriteta napadnuti može povrijediti ili ugroziti tjelesni integritet napadača), ili se oni ne razlikuju prema vrijednosti (tu se ne zahtijeva potpuni proporcionalitet u vrijednosti sukobljenih dobara, ali očigledni disproporcionalitet isključuje nužnu obranu). Prema vlasničkoj pripadnosti, objektom napada mogu biti osobna dobra napadnutog ili druge osobe, fizičke ili pravne, uključujući i državu, dok obrana mora biti upravljena prema napadaču i njegovim pravnim dobrima, a samo iznimno dopušteno je obranu upravit na druge osobe i njihova pravna dobra, i to ako se napadač njima koristio kao sredstvom napada.

Zakonsko određivanje nužne obrane (u čl. 10. st. 2. KZ FBiH i čl. 29. st. 2. KZ RH) dopušta napad na bilo koje pravom zaštićeno dobro, ne ograničavajući nužnu obranu na zaštitu određenih dobara ili dobara koja uživaju kaznenopravnu zaštitu. Zakonodavac čak ne nabroja pravna dobra koja mogu biti objekt napadača i tu se ne postavljaju bilo kakva ograničenja. Objekt napada može biti svako pravno dobro napadnutog (npr. njegov život, tjelesni integritet, čast, ugled, imovina itd.), ali i svako pravno dobro druge osobe (fizičke ili pravne) uključujući i državu (npr. njezino uređenje, imovinu i sl.). Kod djelovanja u obrani druge fizičke osobe i njezinih dobara zakonodavac ne ograničava krug osoba koje se mogu naći u ulozi branitelja (npr. na osobe u određenom stupnju krvnog srodstva s napadnutim, ili u drugom odnosu bliskosti), i u toj se ulozi može naći svaka osoba.

Povijesno, već je Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine bio napustio ranije nabrojanje objekata napada (kao život, sloboda, imanje) i propisao da bilo koje pravno dobro može biti objekt napada, zauzimajući pri tome stajalište da se svako ograničenje u tom pravcu smatra nepravednim. Taksativno nabrojanje dobara je napušteno jer nije moglo biti potpuno. Objektom napada mogla su biti pravna dobra napadnutog i drugog (fizičke ili pravne osobe), ali i države.⁶

Krivični zakonik (Opći dio) iz 1947. godine u odredbi čl. 14. st. 2. propisivao je da napad može biti upravljen protiv: "narodne vlasti, ličnosti i prava lica koje se brani, ili ličnosti i prava nekog drugog". Pojam narodne vlasti obuhvaćao je društveno i državno uređenje, predstavnike narodne vlasti, državne ustanove, poduzeća i općenarodnu imovinu.

Krivični zakonik iz 1951. godine, koji predstavlja prvu poslijeratnu kodifikaciju materijalnog kaznenog prava, u čl. 11. st. 2. donosi izmjenu u odnosu na raniji

⁶ M. Dolenc, Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije, Zagreb, 1930., str. 60.

zakonski tekst, tako što se više ne spominje zaštita narodne vlasti, a zakonski izričaj tog uvjeta određuje se kao "odbrana sebe ili drugog".

Odredba čl. 9. st. 2. kasnijeg Krivičnog zakona SFRJ iz 1977. godine istovjetna je tekstu zakonske odredbe prethodno navedenog čl. 11. st. 2. KZ iz 1951. godine.⁷

Nakon državnog osamostaljenja Republike Hrvatske, a zatim i Bosne i Hercegovine, obje države privremeno preuzimaju odredbe KZ SFRJ, uz nužne izmjene, kao vlastiti zakon. Vrlo brzo slijede nove izmjene, tako da privremeno hrvatsko materijalno kazneno zakonodavstvo čine: Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske (pročišćeni tekst, objavljen u Narodnim novinama RH, 31/93.) i Krivični zakon Republike Hrvatske (pročišćeni tekst, objavljen u Narodnim novinama RH, 32/93.). Uslijedila je zatim "mini kaznena reforma" 12. travnja 1996. (Narodne novine RH, 28/96.) i na kraju, u rujnu 1997. godine u Saboru RH usvojen je novi Kazneni zakon RH, koji se primjenjuje od 1. siječnja 1998. godine.

Federacija Bosne i Hercegovine nalazi se tek u fazi dovršetka "mini kaznene reforme". Kazneni zakon FBiH Parlament FBiH usvojio je na sjednici Zastupničkog doma 29. srpnja 1998. i sjednici Doma naroda 17. srpnja 1998. Zakon je objavljen u Službenim novinama FBiH, 43/98., 20. studenog 1998., a primjenjuje se osmog dana po objavljivanju.

U uvodnom dijelu rada već smo iznijeli sadržaj zakonske odredbe o nužnoj obrani u novom Kaznenom zakonu FBiH i RH, čiji je izričaj, u odnosu na objekte napada u nužnoj obrani, ostao neizmijenjen.

Usporedni prikaz tog uvjeta napada, kao elementa nužne obrane, u pojedinim, drugim inozemnim kaznenim zakonima ukazuje na različitost prihvaćenih rješenja.

Njemački KZ iz 1975. godine sadrži u par. 32. st. 2. formulaciju o odbijanju napada "od sebe ili drugog". Vladajuće je stajalište da se u nužnoj obrani, osim pravnih dobara pojedinca, štite i pravna dobra države.⁸ Napad na državu ujedno se drži napadom na pojedinca i obrnuto, napad na pojedinca predstavlja istodobno i napad na državu. Građaninu je, temeljem odredbi Ustava iz 1968. priznato "pravo na otpor", koje predstavlja istodobno nužnu pomoć u korist države, i to u slučajevima njezinog osobito teškog ugrožavanja. Osim pravnih dobara, klasično podobnih za nužnu obranu, posebice se ističe značaj zaštite u nužnoj obrani onih pravnih dobara kod kojih je prisutna nedovoljna kaznenopravna zaštita, npr. intimna sfera pojedinca, spolni moral, brak i obitelj, profesionalno priznata sposobnost kod zaštite od nelojalne utakmice i sl.⁹ Ako se radi o zaštiti pravnih dobara države, podobna su za nužnu obranu samo ona pravna dobra koja predstavljaju neophodne, konstitutivne elemente države, njezine "vitalne interese" (npr. teritorijalna cjelovitost i suverenitet, državno uređenje, državna imovina). Napad na ta pravna dobra po

⁷ U Komentaru KZ SFRJ (grupa autora, u redakciji N. Srzentić, komentar zakonske odredbe o nužnoj obrani A. Stajića), III. izdanje, Beograd, 1986., str. 52. (u daljnjem tekstu *Komentar*) navodi se da pod pojmom "drugi" treba uključiti fizičke i pravne osobe (privatne i društvenopravne osobe, društveno-političke zajednice, društveno-političke organizacije), a da je obrana države ne samo pravo pojedinca nego i njegova najviša dužnost.

⁸ Strafgesetzbuch, Leipziger Kommentar, Berlin-New York, 1985., str. 72. (u daljnjem tekstu: Leipziger Kommentar).

⁹ Schönke-Schröder, Strafgesetzbuch, 23. izdanje, München, 1988., str. 375.

intenzitetu mora biti značajan, jer "isto koliko je nepodoban za nužnu obranu laki udarac slabašnog djeteta upravljen prema odraslom, toliko je nepodoban za nužnu obranu diletantski pokušaj državnog prevrata počinjen od neubrojive osobe".¹⁰ Prema njemačkom KZ, nisu podobna za nužnu obranu pravna dobra države, npr. postojanje pravnog poretka kao cjeline, javnog reda, neovisnosti pravosuđa, pouzdanosti financija i sl. Zaštita tih dobara primarna je zadaća državnih organa i njihovih službenika, a ne pojedinaca, privatnih osoba, jer pravo na nužnu pomoć u korist države ne znači istodobno i opće pravo spriječiti zločin.

Švicarski KZ iz 1937. godine u par. 33. st. 1., slično kao i njemački KZ, posebice ne nabroja pravna dobra podobna za nužnu obranu, što znači da objektom napada u nužnoj obrani mogu biti sva pravna dobra. Zakonodavac koristi termin "napadnuti i svaki drugi" omogućujući zaštitu u nužnoj obrani pravnim dobrima napadnute i druge fizičke ili pravne osobe.¹¹

Različito od prethodnih zakonskih rješenja, Kazneni zakonik Austrije iz 1975. godine u par. 3. st. 1. nabroja pravna dobra koja mogu biti objekt napada u nužnoj obrani. Opseg primjene nužne obrane zakonodavac ograničava na zaštitu života, zdravlja, tjelesnog integriteta, slobode (i u seksualnoj sferi) i imovine napadnutog ili drugog.¹²

Nužna je obrana dopuštena samo u zaštiti individualnih pravnih dobara i nije predviđena mogućnost nužne obrane u korist države, ili "državno stanje" nužne obrane. Isključeno je i pravo nužne obrane časti kao osobnog dobra napadnutog ili druge osobe, što odgovara ranije prihvaćenom zakonskom ograničenju u pogledu zaštite toga dobra u nužnoj obrani, propisanog još u par. 2. Kaznenog zakonika iz 1852. godine.

Novi francuski KZ iz 1992. godine koji je stupio na snagu 1. ožujka 1994., regulira nužnu obranu u čl. 122.-5.¹³ Prema st. 1. primjena nužne obrane ograničena je na zaštitu osobnih dobara napadnutog ili drugog. Objekti napada su: život, zdravlje i tjelesni integritet. U znanosti kaznenog prava vladajuće je stajalište da je nužna obrana dopuštena kod napada na slobodu (npr. kod otmice, protupravnog lišenja slobode i sl.), jer u takvim slučajevima žrtva opravdano strahuje za svoj život, tim prije što joj je sloboda već oduzeta. Napad na seksualni integritet (npr. silovanje ili bludne radnje) također dopušta djelovati u nužnoj obrani, jer u tim slučajevima napadač najčešće djeluje "ob tutelam corporis" i napadnuti ne može znati gdje će se napadač u napadu zaustaviti.

Mišljenja znanstvenika o časti kao objektu napada su podijeljena. Jedni su na stajalištu da nije dopuštena nužna obrana u zaštiti časti napadnutog ili drugog, ako napad na čast istodobno nije praćen uporabom sile. Drugi prihvaćaju stajalište da napad na čast ne predstavlja napad na fizički integritet osobe, ali drže da se radi o napadu na društvenu osobnost i psihu napadnutog i zbog toga dopuštaju nužnu obranu u zaštiti časti.

¹⁰ Leipziger Kommentar, o. c., str. 78.

¹¹ Hauser-Rehberg, Schweizerisches Strafgesetzbuch, Zürich, 1986., par. 33. st. 1.

¹² Foregger-Serini, Strafgesetzbuch, Wien, 1988., str. 13. i 14.

¹³ Code pénal, huitième édition, Litec, Paris, 1995.

Novi francuski KZ u čl. 122.-5. st. 2. ograničava nužnu obranu kod napada na imovinu, ako počinitelj obrambenom radnjom ostvari ubojstvo iz namjere zaustavljajući zločin ili prijestup protiv imovine. Također je ograničeno pravo na nužnu obranu u zaštiti države i njezinih pravnih dobara i interesa.

S druge strane, znanost kaznenog prava zahtijeva da "borba za pravo" ne smije trpjeti iznimke i da svi pravno označeni interesi zahtijevaju istu zaštitu. Zaštita nasljednih i nenasljednih prava dopušta, u slučaju protupravnog napada, otpor napadnutog ili drugog i opravdava deliktne radnje počinjene u odbijanju napadača, a napadnutog oslobađa kaznene odgovornosti.¹⁴

Kazneno zakonodavstvo Velike Britanije razlikuje: samoobranu, obranu drugih i obranu vlasništva.¹⁵

Samoobrana i obrana drugih još uvijek su regulirane odredbama Common Lawa, obrana vlasništva regulirana je odredbama Criminal Damage Acta iz 1971., dok su suzbijanje i prevencija zločina regulirani u Criminal Law Actu iz 1967. godine.

U sudskoj praksi samoobrana i obrana drugih najčešći su odgovor na optužbe za ubojstvo, tjelesne ozljede, protupravno lišenje slobode i druge slične napade na osobu, ali nisu prihvaćeni u slučaju počinjenja drugih kaznenih djela. Tako, npr., "ako jedna osoba u prekidu vatre između policije i opasnih kriminalaca uzme vatreno oružje koje je ispustio ozlijeđeni policajac i puca, braneći vlastiti i život policajca, neprihvatljivo je da se može pozvati na samoobranu i obranu drugog kod optužbe za ubojstvo, ali ne i kod optužbe za prisvajanje oružja i uporabu bez dopuštenja".¹⁶ Iz tih razloga izvjestan broj znanstvenika kaznenog prava zalaže se za proširenje primjene toga instituta i kod optužbi za druga kaznena djela.¹⁷

Nužna obrana u kaznenom pravu SAD regulirana je slično kao i u kaznenom pravu Velike Britanije.¹⁸ To je izravna posljedica razvitka kaznenog prava SAD iz Common Lawa i ukazuje na sklonost američkih pravnika više pragmatičnom i konkretnom načinu razmišljanja umjesto apstraktnog i dogmatskog, a takvo stanje donekle je i odraz straha da bi primjena prava kroz apstraktno određene pojmove bila suviše zahtjevna za porotnike.

Model Penal Code iz 1961. godine, koji je bio uzor u izradi kaznenih zakona pojedinih federalnih jedinica SAD, razlikuje: samoobranu, obranu drugih, obranu vlasništva i kućnog posjeda, pravo na uporabu sile radi sprječavanja kaznenih djela i bijega uhićenika, pa i pravo na uporabu sile od osoba odgovornih za skrb, disciplinu i sigurnost drugih.¹⁹

¹⁴ Institut nužne obrane u francuskoj kaznenoj znanosti obrađen je prema: Stefani-Levasseur-Bouloc, *Droit pénal général*, Paris, 1987.

¹⁵ Institut nužne obrane u kaznenom pravu Velike Britanije obrađen je prema: J.C. Smith and B. Hogan, *Criminal law*, London, Edinburgh, 1988., str. 240.-250.

¹⁶ Smith and Hogan, o. c., str. 247.

¹⁷ Nav. prema: Smith and Hogan, o. c., str. 246.

¹⁸ Institut nužne obrane u kaznenom pravu SAD obrađen je prema: La Fave-Scott, *Criminal law*, St. Paul, Minnesota, 1986., str. 454.-483. i Joshua Dressler, *Understanding Criminal law*, Matthew Bender, 1995., str. 221.-260.

¹⁹ Model Penal code, The American Law Institute, Philadelphia 4, July 30, 1962, str. 47.

Samoobrana pretpostavlja prisutnost napada na osobu. Nije napadač samo onaj koji počinji napad, npr. udarajući drugog šakama, pucajući na drugog iz vatrenog oružja ili gađajući ga nožem. Napadač je i onaj koji počinji verbalni napad ili neko drugo teško izazivajuće djelo. Objekti napada u samoobrani su: život, tjelesni integritet i osobne slobode napadnutog. Druga prava napadnutog nisu isključena od obrane, ali njihova obrana predstavlja posebno pravo, a ne samoobranu.

Obrana drugih je opće pravo, utvrđeno na pravu samoobrane. Za razliku od samoobrane, kod obrane drugih predviđena su određena ograničenja za branitelja.

Povijesno, obrana drugih bila je moguća samo u slučaju da su napadnuti i branitelj bili osobno povezani (npr. da su bili supružnici, ili da se radilo o roditeljima i njihovoj djeci, gospodaru i njegovoj posluži i sl.).²⁰ Obrana drugih dopuštena je samo u slučaju stvarnog napada na drugog, a isključena je ako branitelj drugog napadnutog djeluje u zabludi, koja može biti i opravdana.

Znanstvenici predlažu ukidanje toga ograničenja jer "onaj koji hoće priteći u pomoć drugom i obraniti ga od napadača ne treba biti suviše zaplašen strogim pravilima o pravu na uporabu sile u obrani drugog".²¹

Takvo stajalište već je prihvaćeno u nekim kaznenim zakonima, npr. u Louisiana Statutory Criminal Lawu iz 1990. godine u par. 20., a slično propisuje i raniji Model Penal Code iz 1962. godine u par. 3.05(1).

Obrana vlasništva i kućnog posjeda dopuštena je samo uporabom nesmrtonosne sile. Tako propisuju, npr., Wisconsin Criminal Code, par. 939.49., New York Penal Law, par. 32.25., Illinois Criminal Code, par. 7-3., Model Penal Code, par. 3.06., dok su iznimka odredbe Texas Penal Code, koji u par. 9.42(2) (A) dopušta obranu od krađe izvedene noću uporabom sredstava opasnih po život.²²

Međutim, napadnuti je ovlašten upotrijebiti smrtonosnu silu u obrani vlasništva i kućnog posjeda, ako takav napad istodobno predstavlja napad na osobu. Tako propisuju, npr., Model Penal Code, par. 3.06.(d) (i) (A), New York Penal Law, par. 35.20(2) (u) (3), Illinois Criminal Code, par. 7-2(b).²³

2. Pojedini objekti napada u nužnoj obrani

Iz izloženog pregleda naše i pojedinih drugih inozemnih kaznenopravnih odredaba o nužnoj obrani može se ustvrditi da većina kaznenih zakona, među kojima su i KZ FBiH i KZ RH, ne postavljaju bilo kakva ograničenja objekata napada u nužnoj obrani. U pravilu, zakonski tekst odredbe o nužnoj obrani objekte napada izrijeком ne nabraja, jer takvo nabranje ne bi bilo potpuno i ne bi moglo obuhvatiti sve one objekte koji mogu biti predmet zaštite u nužnoj obrani.

²⁰ Npr.: California Penal Code iz 1872., par. 197. st. 3., nav. prema: Joachim Herrmann, Die Notwehr im amerikanischen Strafrecht, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Berlin, 1981., Nr. 4, str. 148.

²¹ Tako npr.: La Fave, Scott, Packer, nav. prema: J. Herrmann, o. c., str. 150.

²² Nav. prema: J. Herrmann, o. c., str. 151.

²³ Nav. prema: J. Dressler, o. c., str. 230.

Međutim, primjena nužne obrane u našoj i inozemnoj sudskoj praksi najčešća je u zaštiti života i tjelesnog integriteta, osobnih sloboda i prava, dostojanstva osobe i morala, časti i ugleda i imovine napadnutog ili drugog.²⁴

Stoga držim potrebitim detaljnije razmotriti primjenu nužne obrane u svezi s navedenim objektima napada.

2.1. Život i tjelesni integritet kao objekti napada

Život i tjelesni integritet napadnutog predstavljaju temeljne ljudske vrijednosti, najvažnije društvene vrijednosti i temeljne objekte kaznenopravne zaštite. Zbog posebnog značaja ta su dobra prihvaćena kao podobna za zaštitu u nužnoj obrani još od samog početka određivanja toga instituta.

Život i tjelesni integritet čovjeka štite se od trenutka rođenja do trenutka smrti. Oba ta procesa su dvojbeni. Sporan je kako početak tako i kraj života.

Na pitanje kada počinje život postoje različiti odgovori. Prema tradicionalnoj koncepciji život počinje trenutkom rođenja, ili kada je dijete rođeno i sposobno za život izvan tijela majke, drugi idu dalje i određuju da život počinje kada je osoba priznata od društva, neki opet tvrde da je odgovor na to pitanje stvar vjere. Znanstveni je odgovor da život počinje u trenutku začeća.²⁵

U kaznenom pravu trenutkom rođenja određuje se činjenično otpočeto rođenje, odnosno odvajanje djeteta od majčine utrobe. Međutim, kazneno pravo štiti život čovjeka još od trenutka začeća, kao plod, živo oplođeno jaje u svim stupnjevima razvitka. Plod je u tijelu trudne žene do početka porođaja, a od početka porođaja govorimo o čovjeku.²⁶ Plod, koji još uvijek ne predstavlja individu, ali je svakako "čovjek u nastajanju", objekt je napada podoban za nužnu obranu, izvan slučajeva zakonom dopuštenog prekida trudnoće. Kazneno djelo protupravnog prekida trudnoće (propisano čl. 176. st. 1. KZ FBiH i čl. 97. st. 1. KZ RH) inkriminira započinjanje, izvršenje ili pomaganje u izvršenju prekida trudnoće, znači uništenje čovječjeg ploda u majčinoj utrobi prije otpočinjanja prirodnog rođenja, a izvan zakonom dopuštenih slučajeva. U oba navedena

²⁴ U svojoj, ranije navedenoj, doktorskoj disertaciji analizirala sam sudsku praksu Općinskog i Županijskog suda u Dubrovniku 1980.-1990. godine. Utvrdila sam da su se, u praksi Općinskog suda, optuženici u 48 slučajeva, iznoseći svoju obranu, pozivali na djelovanja u nužnoj obrani ili u prekoračenju njezinih granica. U sudskoj praksi Županijskog suda, u istom razdoblju u 27 slučajeva optuženici su se pozivali na nužnu obranu ili njezino prekoračenje. U svim slučajevima iz sudske prakse Općinskog i Županijskog suda u Dubrovniku isključivi objekt napada bili su život i tjelesni integritet napadnutog.

Istraživanje sudske prakse Županijskog suda u Sisku, 1972.-1982., koje je proveo I. Kramarić ukazuje na slične rezultate, jer su u svim analiziranim slučajevima nužne obrane objekt napada bili život i tjelesni integritet napadnutog. Nav. prema: I. Kramarić, Položaj žrtve kod instituta nužne obrane, *Naša zakonitost*, Zagreb, 5-6, 1985., str. 548.

²⁵ Više o tome: Z. Šeparović, Pravo na život: mjesto prava na život u klasifikaciji prava i sloboda čovjeka prema posljedicama njihova kršenja, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 1/1997., str. 5. (u daljnjem tekstu: Šeparović I)

²⁶ Tako: F. Bačić - Z. Šeparović, Krivično pravo - posebni dio, Zagreb, 1997., str. 48.-49. i B. Pavišić - P. Veić, Hrvatski kazneni zakoni, Zagreb, 1995., str. 207.

zakonska članka, KZ FBiH i KZ RH, bilo bi potrebno da se u KZ odredi kada je prekid trudnoće kazneno djelo, a ne da o tome odlučuje zdravstveni zakon.

U prije navedenom smislu opravdano je spriječiti prekid trudnoće u nužnoj obrani od oca nerođenog djeteta ako buduća majka, filmska glumica, to želi počinuti jer je dobila primamljivu filmsku ulogu. Opravdana je nužna obrana u korist nerođenog djeteta kada otac nerođenog djeteta nasilno oduzima budućoj majci cigarete ili opasna sredstva za spavanje, ako zbog pretjeranog nikotina ili lakomislenog uzimanja lijekova majka može nanijeti štetu zdravlju budućeg djeteta ili čak ugroziti njegov život.²⁷

Ako se protupravni prekid trudnoće počini bez pristanka trudnice (čl. 176. st. 2. KZ FBiH i čl. 97. st. 2. KZ RH), tada branitelj u nužnoj obrani ne štiti samo plod u utrobi buduće majke, nego istodobno život i zdravlje odnosno slobodu odlučivanja buduće majke.

Zaštita života i tijela čovjeka odnosi se na svako živo ljudsko biće, bez obzira na njegovo zdravstveno stanje i starosnu dob.

Život i tjelesni integritet čovjeka štite se do trenutka njegove smrti. Pojam smrti se različito određuje. Raspravlja se o različitim vrstama smrti: biološkoj, koja nastupa u trenutku kada nijedan dio tijela i nijedan organ više ne vrše nikakvu životnu funkciju, kliničkoj smrti, kada još ima živih dijelova čovjeka, stanju prividne smrti, u koje ubrajamo cerebralne kome s mogućnošću reanimacije, i moždanoj ili cerebralnoj smrti, kada nastupi smrt mozga, što je u biti smrt individuumu. Novo je da svijet prihvaća moždanu smrt (mors cerebri) kao smrt osobe. Moždana smrt kao smrt osobe prihvaćena je od velikog broja međunarodnih organizacija, a izvršen je znatan utjecaj u tom pravcu u kaznenim zakonima pojedinih država. Kao kriterij utvrđivanja moždane smrti najpoznatiji je tzv. harvardski kriterij.²⁸

Neosporo je pravo nužne obrane vlastitog ili tuđeg života i tjelesnog integriteta. Pitanje je postoji li pravo nužne obrane kod samoubojstva i samoozljede. Suvremena kaznena zakonodavstva pokušaj samoubojstva i samoozljede ne određuju kao kaznena djela. Iznimke su one samoozljede koje su sredstvo ostvarenja inkriminiranog cilja (npr. samoozljeda radi izbjegavanja vojne službe).

Kod samoubojstva i samoozljede pozicija napadača i napadnutog je podudarna, protupravnost napada je isključena, ne radi se o djelima zabranjenim za počinitelja i ne postoje konstitutivni elementi nužne obrane.

Međutim, nužna je obrana moguća i dopuštena protiv onoga koji drugu osobu navodi na samoubojstvo ili joj pomaže u samoubojstvu. U njemačkoj kaznenopravnoj teoriji zastupljeno je stajalište da nekažnjivost pokušaja samoubojstva ne znači njegovu zakonitost u svakom pogledu.²⁹

Ako zatvorenik, gladujući, pokušava počinuti samoubojstvo, a svojim postupkom istodobno remeti kućni red zatvorske ustanove, potičući druge zatvorenike na protupravne akcije, nemire i napade, tada su nadležni zatvorski organi ovlašteni

²⁷ Leipziger Kommentar, o. c., str. 84.

²⁸ Z. Šeparović, *Granici rizika*, Zagreb, 1985., str. 111.-114.

²⁹ Tako npr. Schubert, nav. prema: Leipziger Kommentar, o. c., str. 80.

održavati život zatvorenika njegovim prinudnim hranjenjem. S druge strane, neke države, npr. Sjeverni Teritorij u Australiji i Nizozemska, ukinule su kažnjivost za djelo pomaganja u samoubojstvu.³⁰

Njemačka kaznenopravna teorija zagovara nužnu pomoć u korist države u slučajevima pokušaja masovnog samoubojstva, držeći da se u takvom slučaju radi o napadu na bitnost naroda i sveukupno biće društva ili države.³¹

U kaznenom pravu sve se češće raspravlja o pravu na smrt kao pravu izvedenom iz čovjekova prava na život. S velikim napretkom medicine i gotovo neograničenim mogućnostima produžetka ili održavanja čovjeka na životu to pitanje postaje još aktualnijim. Npr., u državi Sjeverni Teritorij u Australiji, u lipnju 1996., Parlament je donio *Zakon o eutanaziji*, dok je u Nizozemskoj, u studenom 1993., prihvaćen *Zakon o eutanaziji, pomoć u samoubojstvu i okončanju života pacijenta bez njegova zahtjeva*, koji je samo legalizirao postojeću praksu u pogledu eutanazije terminalno bolesnih osoba s njihovim zahtjevom ili bez takva zahtjeva. U nekim drugim kaznenim zakonima propisano je ubojstvo na zahtjev kao privilegirani oblik ubojstva, npr. u njemačkom, austrijskom i švicarskom KZ. Pod nazivom "usmrćenje na zahtjev" to je djelo propisano kao privilegirano ubojstvo u čl. 94. novog KZ RH. Bitno je da taj oblik usmrćenja na zahtjev još uvijek ne predstavlja legaliziranje eutanazije. Motivi za usmrćenje na zahtjev mogu biti i oni koji su tipični za eutanaziju, npr. samilost, prestanak patnji osobe koja se usmrćuje, ali i stanja u kojima se nalazi osoba koja izričito i ozbiljno zahtijeva usmrćenje, a takva stanja se ne spominju u opisivanju eutanazije.³² Onaj koji upućuje izričit i ozbiljan zahtjev za usmrćenje mora imati potpunu sposobnost shvaćanja svoga postupka i vladanja svojom voljom. Propisivanjem toga novog oblika privilegiranog ubojstva u KZ RH ne bi trebalo ohrabriti eventualnog počinitelja da se olako odluči na počinjenje takvoga kaznenog djela, jer se radi o ubojstvu (zakonodavac je upotrijebio termin "usmrćenje" kao primjereniji takvom slučaju) za koje je zapriječena kazna zatvora od jedne do osam godina.

Ipak, takav zakonski opis djela u čl. 94. je neprihvatljiv. Privilegij zaslužuje ubojica koji drugog usmrti na njegov izričit i ozbiljan zahtjev. Dovoljno je, dakle, da netko hoće umrijeti i traži ozbiljno i izričito od drugog da ga ubije. Na taj način relativizira se svetost života.

Trebalo je predvidjeti dodatne uvjete za taj oblik kaznenog djela, kao u Noveli švicarskog KZ iz 1989. godine, gdje se od počinitelja traži da taj teški čin poduzima iz uvažavanja vrijednih poticaja, osobito iz samilosti, a na drugoj strani traži se uporan i ponovljen zahtjev čovjeka koji trpi teške, trajne i nepodnošljive bolove i koji je tako teško bolestan da je smrt bliska i neminovna.³³ Također je adekvatniji naziv za to kazneno djelo propisano u čl. 94. KZ RH, a bio bi

³⁰ Nav. prema: Šeparović I, str. 10.

³¹ Npr.: Masovno samoubojstvo svih boraca, žena i djece u židovskoj tvrđavi Masadi na Mrtvom moru, 739. godine poslije Krista, ili masovno samoubojstvo 900 pripadnika američke sekte Narodnog hrama u studenom 1978. godine u Guayani. Navedeno prema: Leipziger Kommentar, o. c., str. 81.

³² Više o tome: Ž. Horvatić, Novo hrvatsko kazneno pravo, Zagreb, 1997., str. 322.-323.

³³ U tom smislu: F. Bačić, Marginalije uz novi Kazneni zakon (Posebni dio), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 1/1998., str. 118.

“ubojstvo na zamolbu”, jer termin “zahtjev” podrazumijeva obvezu, a ne postoji nitko tko nekoga može obvezati da usmrti drugoga.

Novi KZ FBiH ne propisuje kao kazneno djelo taj oblik privilegiranog ubojstva, ali će se u fazi cjelovite reforme KZ FBiH ukazati potreba za propisivanjem tog oblika privilegiranog ubojstva, jer se radi o životnoj, realnoj i krajnje bogatoj problematici, na koju će zakonodavac morati ponuditi odgovor.

Poseban je problem nužna obrana kod uzimanja dijelova ljudskog tijela radi presađivanja. Danas medicina čini sve da bi produžila život. Disanje i rad srca mogu se mjesecima održavati uz pomoć suvremene tehnike. S druge strane, čini se sve da se što ranije utvrdi smrt kako bi se pristupilo uzimanju dijelova tijela s umirućeg radi presađivanja.

Dijagnoza smrti se pomiče s konstatacije “povrijeđeni ima izgleda da preživi” prema “transplantacija ima izgleda da uspije”. Ostaje strah prerano biti proglašen mrtvim za potrebe transplantacije.³⁴

Novi KZ RH u čl. 242. propisuje kao kazneno djelo “nedozvoljeno presađivanje dijelova ljudskog tijela”, koje predstavlja suvremeni način liječenja u granicama dopuštenog rizika, kada korist od takvog liječenja nadilazi moguću štetu. Pri tome je kadaverična transplantacija pravilo, dok je uzimanje dijelova ljudskog tijela sa živih osoba dopušteno samo ako se na taj način osiguravaju očigledno veći izgledi za uspjeh liječenja, ako postoji kvalificirani pristanak davatelja i primatelja (prethodni pismeni pristanak duševno zdrave, punodobne i poslovno sposobne osobe) i ako se time ne dovodi u opasnost život davatelja i njegovo zdravlje ne izlaže riziku trajnog ili težeg oštećenja.

Svi modaliteti presađivanja dijelova ljudskog tijela ranije su bili regulirani Zakonom o uzimanju i presađivanju dijelova ljudskog tijela u svrhu liječenja (Narodne novine SRH, 31/80. i 50/88.) i Zakonom o preuzimanju Zakona o uvjetima za uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela (Narodne novine RH, 53/91.), dok je kaznenopravna regulacija svih modaliteta presađivanja sada propisana u čl. 242. KZ RH.

Čl. 242. KZ RH razlikuje: medicinsko opravdano i neopravdano uzimanje dijelova ljudskog tijela i njihovo presađivanje, pri tome se ta dva oblika dalje dijele na one s pristankom i bez pristanka davatelja i primatelja, odnosno počinjene usprkos izričitoj pismenoj zabrani davatelja za života, ili ako se radi o dijelu tijela malodobne ili duševno bolesne osobe, a ako je to počinjeno bez izričitog pismenog pristanka njezinog zakonskog zastupnika. Propisano je kao kažnjivo i trgovanje organima, odnosno za nagradu ili radi zarade dati dio svoga tijela ili tijela druge žive ili umrle osobe radi presađivanja, ili posredovati u tome.

Kao novi oblik kriminaliteta pojavljuje se, npr., trgovina ljudskom krvi, dijelovima tijela i organima u svrhu presađivanja. Profesionalni kriminalci otimaju određene osobe, prinudno ih imunološki testiraju kako bi utvrdili odgovaraju li organi tih osoba zahtjevima naručitelja, i ako su rezultati pozitivni, ubijaju te osobe, a njihovi se organi uzimaju radi presađivanja (za određeni organ na crnom tržištu tako se može zaraditi i do 100.000 USA dolara).³⁵

³⁴ Šeparović I, str. 8.

³⁵ D. Modly, *Kriminalitet danas*, *Zakonitost*, Zagreb, 1992., 5, str. 689.

Upravo u takvim slučajevima zloporabe i trgovine ljudskim organima kazneno pravo mora doći do neizbježne ocjene o dopuštenosti ili kažnjivosti određenih postupaka, tehnika, eksperimenata i sl., polazeći od zaštite temeljnih ljudskih prava, integriteta osobe i njezinog ljudskog dostojanstva.

KZ FBiH još uvijek ne propisuje kao kazneno djelo različite modalitete nedozvoljenog presađivanja dijelova ljudskog tijela te pretpostavljam da će se u sljedećoj fazi cjelovite reforme ovog KZ navedena ponašanja morati inkriminirati.

Tjelesni integritet napadnutog i njegovo zdravlje objekti su zaštite u nužnoj obrani. Posljedica napada na tjelesni integritet je tjelesna ozljeda, oštećenje tijela čovjeka uzetog u njegovom bio-psihičkom integritetu, izazivanje nekog tjelesnog ili duševnog oboljenja, ili pogoršanje već postojećeg oboljenja.

Od protupravnih napada na tjelesni integritet i zdravlje napadnutog razlikuje se zlostavljanje napadnutog (npr. radnje kao čupanje za kosu, guranje, pljuvanje i sl.), koje nemaju za posljedicu tjelesnu ozljedu, ali predstavljaju napad na čast i ugled napadnutog i u tom smislu dopuštena je nužna obrana napadnutog.

Poseban je problem prava na nužnu obranu sudionika u tučnjavi. Sudska praksa sudionicima u tučnjavi, u pravilu, odriče pravo na nužnu obranu.³⁶ Razlog tomu je, kada se dvije ili više osoba dogovore fizički obračunati ili potući, tada se te osobe istodobno nalaze u protupravnom napadu i obrani. Njihove radnje istodobno imaju napadački i obrambeni karakter, a sudionici u tučnjavi obostrano pristaju na napade na tjelesni integritet i zdravlje. Samo u onim slučajevima sudjelovanja u tučnjavi kada u tijeku tučnjave sudionik upotrijebi sredstvo napada koje među sudionicima nije bilo izričkom ili prešutno dogovoreno, drugim sudionicima ne bi u toj situaciji trebalo uskratiti pravo djelovati u nužnoj obrani. Ista bi se iznimka trebala prihvatiti i za slučaj kada jedan od sudionika napusti tučnjavu, a drugi nastavi s napadom na njega.

³⁶ Tako, npr., Vrhovni sud RH u presudi I Kž 176/1991. od 9. prosinca 1992. utvrđuje: "Kada je između optuženika i oštećenika došlo do sukoba i fizičkog razračunavanja i kad je i jedan i drugi pristao da se na ovaj način obračuna, onda je svaki od njih bio napadač, pa se nijedan od njih ne može pozivati na nužnu obranu u odnosu na osobu prema kojoj se i sam nalazio u napadu, dok međusobni napad traje". Nav. prema: Vrhovni sud Republike Hrvatske, *Izbor odluka*, Zagreb, 2/95., str. 159.

Isto tako: Vrhovni sud RH u presudi I Kž 41/92. od 28. travnja 1992.: "Nema pravo na nužnu obranu optuženik koji je, držeći nož u ruci, pozvao 'najjačeg' da se s njim obračuna, a onda ubo nožem u prsa i lišio života oštećenika koji je prihvatio izazov i zajedno s još dvije osobe, držeći bokser u ruci, krenuo na optuženika. Tko poziva na obračun i izlazi iz gostionice da bi se obračunao, ima jasno izraženu namjeru za tučnjavom i nema pravo na nužnu obranu. On taj sukob želi, on ga provocira, te se i sam nalazi u protupravnom stanju." Nav. prema: Pavišić - Veić, str. 37.

Vrhovni sud RH u presudi I Kž 685/1992. od 18. studenog 1993.: "U fizičkom sukobu, koji su obojica sudionika htjeli, ni oštećenik, ni optuženik ne mogu se pozivati na nužnu obranu, bez obzira na zadobivene povrede u sukobu." Nav. prema: Vrhovni sud Republike Hrvatske, *Izbor odluka*, Zagreb, 4/94., str. 93.

2.2. Osobne slobode i prava čovjeka kao objekti napada

Osobne slobode i prava mogu biti objekti napada u nužnoj obrani. Objekt zaštite su osobne i političke slobode i prava, ali i gospodarska, socijalna i kulturna prava utemeljena Ustavom, Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s pripadajućim protokolima, te dokumentima Ujedinjenih naroda koji se odnose na ljudska prava i slobode.

Objekti napada mogu biti temeljna politička i građanska prava čovjeka, sukladno odredbama Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, npr.: povreda ravnopravnosti građana, povreda prava na okupljanje i javni prosvjed, narušavanje nepovredivosti stana, neovlašteno snimanje i prisluškivanje i sl. Napade na slobodu napadnutog predstavljaju, npr., protupravno oduzimanje slobode, otmica, iznuđivanje iskaza, prisila, povreda slobode izražavanja misli i sl.

Napadi na izborna prava napadnutog su, npr., uskrata biračkog prava, povreda tajnosti glasovanja i sl. Da bi napadnuti mogao djelovati u nužnoj obrani, bitno je da se napadi na navedene osobne slobode i prava ne vrše temeljem zakonskog ovlaštenja, koje bi isključilo njihovu protupravnost, pa tako i pravo napadnutog na nužnu obranu.

U tom smislu, npr., postoji protupravni napad na policajce koje ne žele da ih demonstranti fotografiraju, ali nema protupravnog napada, pa ni nužne obrane prema policajcima, koji temeljem zakonskog ovlaštenja fotografiraju demonstrante i počinitelje prekršaja kako bi ih kasnije mogli identificirati.³⁷

2.3. Dostojanstvo osobe i moral kao objekti napada

Novi KZ FBiH u glavi XXI. propisuje kaznena djela protiv dostojanstva osobe i morala.

Umjesto dosadanjega naziva glave IX. KZ RH ("protiv dostojanstva ličnosti i morala"), u novom su KZ djela iz glave IX. supsumirana u glavi XIV. pod izmijenjenim nazivom "protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa". Činjenica je da se nazivom "dostojanstvo osobe i moral" ne označava na najbolji način grupni zaštitni objekt kaznenih djela iz te glave. U najvećem broju slučajeva radi se zapravo o zaštiti spolne slobode, dok se dostojanstvo osobe štiti i nekim drugim kaznenim djelima, npr. protiv časti i ugleda. U pogledu morala kao zaštitnog objekta također nije jasno koji je moral u pitanju. Ako se pojam morala i ćudoređa uzmu kao sinonimi (s izvjesnom rezervom) sigurno se upravo ovdje štiti spolni moral ili moral u seksualnosti.

Ako je i sporan i dvojbena novi naziv te glave u KZ RH, sigurno je adekvatniji od ranijeg naziva te glave (zadržanog u KZ FBiH), jer se neosporno radi o deliktima nasilja u području seksualnosti.

Objekti napada su sloboda odlučivanja u spolnom životu i spolni moral. Napadi na spolnu slobodu su, npr., silovanje, prisila na spolni odnošaj, spolni

³⁷ Leipziger Kommentar, o. c., str. 87.

odnošaj zloporabom položaja, bludne radnje, podvođenje i sl., dok su napadi na spolni moral (ili ćudoređe), npr., prikazivanje pornografskog materijala ili, u KZ RH, rodoskrvnuće, upoznavanje djece s pornografijom i sl. Kazneno djelo "rodoskrvnuća" u KZ FBiH propisano je čl. 239. u glavi kaznenih djela protiv braka i obitelji, kakav je ranije bio slučaj i u KZ RH (čl. 93. KZ u glavi kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži). Bit toga djela je u narušavanju odnosa u obitelji i mjesto mu je unutar glave kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži.

Napadi na slobodu odlučivanja u spolnom životu i spolni moral često su istodobno napadi na tjelesni integritet i čast napadnutog. Kada je objekt napada spolni moral ili ćudoređe, nužna je obrana dopuštena samo ako je protupravni napad upravljen izravno na spolni moral pojedinca, a ne ako je pojedinac napadnut tek neizravno, dok je napad upravljen na spolni moral općenito. U tom smislu, npr., nema nužne obrane u slučaju izlaganja pornografskih časopisa u izlogu nekoga kioska, jer se tu radi o napadu na spolni moral uopće, a tek neizravno na spolni moral pojedinca. Međutim, drukčiji je slučaj kada se u crkvi opscenim radnjama vrijeđa spolni moral vjernika, koji u tom slučaju imaju pravo na nužnu obranu prema počinitelju, jer se radi o izravnom napadu na njihov spolni moral.

2.4. Čast i ugled kao objekti napada

Čast se određuje kao sveukupnost moralnih vrijednosti uzetih u najširem smislu koje čovjek ima kao član određene društvene zajednice. Kada zakonodavac govori o zaštiti časti i ugleda, ima u vidu samo dva aspekta toga skupnog zaštitnog objekta. Čast i ugled su međusobno povezane kategorije i ne mogu se oštro razgraničiti. Čast se pojavljuje kao unutarnje osjećanje, a ugled se očituje u vanjskom svijetu i podrazumijeva uvažavanje koje pojedincu ukazuje sredina u kojoj živi. Svaka osoba mora biti zaštićena od napada na svoju čast i ugled. Čast i ugled se štite od trenutka rođenja, ali pravo na uvažavanje ljudskog dostojanstva se ne gasi smrću osobe. Nositelji toga pravnog dobra su: djeca, duševno bolesne osobe, osobe osuđene za kaznena ili druga nečasna djela, umrle osobe, čija čast traje u vremenu kao stečeni ugled, bez obzira na ugašeni osobni osjećaj vrijednosti. Objekti zaštite su čast i ugled pravnih osoba i države. Npr., kada jedna osoba, djelujući u nužnoj obrani, sprječava napadača skinuti i zapaliti državnu zastavu sa zgrade Vlade, u takvom se slučaju radi o nužnoj obrani časti i ugleda države, a ne o zaštiti njezine imovine.³⁸

KZ FBiH i KZ RH izbjegavaju definirati pojam uvrede, oni samo propisuju: "tko uvrijedi drugoga, kaznit će se..." Radnja uvrede je izjava misli ili osjećaja. Ocjenu ima li jedna radnja značenje uvrede donosi sud uzimajući u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja, javno mišljenje, društvene i etičke norme. Važno je i kako pasivni subjekt doživljava izneseno. Moguća je verbalna injuriya (izgovorenim ili napisanom riječi, pogrdom, psovkom), realna injuriya (izravnim ili neizravnim djelovanjem na tijelo drugog radi omalovažavanja) i simbolična injuriya (kada se drugi omalovažava gestom, grimasom, mimikom i sl.).

³⁸ Leipziger Kommentar, o. c., str. 75.

Klevetu je zakonodavac preciznije definirao: "Tko za drugog iznosi ili pronosi nešto neistinito što može škoditi njegovoj časti i ugledu... (čl. 213. KZ FBiH, a slična je formulacija i čl. 200. novog KZ RH). Klevetu neki nazivaju "delikt neiskrenosti" i njezino mjesto u toj glavi kaznenih djela odgovara prijevari u sustavu kaznenih djela protiv imovine.

Ipak, sadašnja formulacija klevete dopušta djelovati s neizravnim umišljajem u odnosu prema neistinitosti činjenica koje se iznose ili pronose. U svom prirodnom smislu kod klevete počinitelj djeluje samo s izravnim umišljajem, on svjesno i voljno laže, on zna da je laž ili neistina ono što za drugog iznosi ili pronosi. Potrebno je puno znanje o neistinitosti činjenica jer, u suprotnom, ako počinitelj nije siguran, on nije klevetnik i za te situacije postoji onda, npr. u švicarskom i njemačkom KZ, posebno kazneno djelo "ogovaranja".

Zaštita časti i ugleda u nužnoj obrani sporna je u kaznenopravnoj teoriji i sudskoj praksi. Prethodno smo naveli one inozemne kaznene zakone koji ne prihvaćaju čast i ugled za objekte napada u nužnoj obrani.

Kao razlozi neprihvatanja najčešće se navode: prouzročena posljedica povredom časti i ugleda lako je popravljiva na drugi način, npr. sudskim putem, verbalna injuriya ne može se prihvatiti kao aktualni ili izravno predstojeći protupravni napad, jer uvreda u trenutku kada je izrečena već je i konzumirana, što znači da nema uvjeta istodobnosti napada i obrane. Sporno je i kako odbiti napad na čast i ugled, a da to bude u granicama prijeko potrebne obrane. Dopustiti nužnu obranu u zaštiti časti i ugleda značilo bi otvoriti put brojnim ekscesima nužne obrane.³⁹

U suvremenim kaznenim zakonima većine zemalja čast i ugled prihvaćeni su kao skupni zaštitni objekt u nužnoj obrani. Uvjet istodobnosti napada i obrane je prisutan, jer je i kod napada na čast i ugled moguće prepoznati istodobni ili izravno predstojeći protupravni napad, pa i onaj koji je samo trenutno prekinut i bit će nastavljen. Napadnuti može u odbijanju verbalnog napada prekoračiti granice prijeko potrebne obrane, ali to se može dogoditi i u obrani bilo kojeg drugog pravno zaštićenog dobra. Rizik prekoračenja granica nužne obrane sigurno je povećan u obrani od verbalnog napada, ali taj rizik, kao i u drugim slučajevima prekoračenja nužne obrane, snosi branitelj.

2.5. Imovina i ugovorne obveze kao objekti napada

U ranijoj kaznenoj znanosti utvrđivalo se ograničenje ili čak potpuno isključenje nužne obrane u zaštiti imovine. Isticano je da se šteta pričinjena napadom na imovinu može nadoknaditi sudskim putem, a da je nužna obrana opravdana samo

³⁹ U sudskoj praksi također su prisutna različita stajališta u pogledu mogućnosti zaštite časti i ugleda u nužnoj obrani. Tako, npr., Vrhovni sud RH u jednoj ranijoj presudi Kž 1246/73. utvrđuje: "Kod verbalne uvrede ne postoji mogućnost nužne obrane, nego se radi o situaciji reguliranoj čl. 173. st. 2. KZ, gdje sud može obje strane ili samo jednu kazniti, ili im izreći sudsku opomenu." Pregled sudske prakse, *Naše zakonitosti*, Zagreb, 1974., 5, str. 49.

Isti sud, u jednoj kasnijoj presudi, zauzima potpuno suprotno stajalište: "I kod verbalnih napada moguća je i dopuštena nužna obrana, pa je moguće i prekoračenje nužne obrane." Nav. prema: Pavišić - Veić, str. 36.

u zaštiti nenadoknadle imovine. Nenadoknadivost imovine utvrđivala se prema prirodi napadnutog dobra ili prema okolnostima konkretnog protupravnog napada, iz kojih se moglo zaključiti da će napadnuti zauvijek izgubiti napadnuto dobro. Nepokretnosti su smatrane nadoknadivim, a pokretnosti nenadoknadivim dobrom.⁴⁰ Zaštita imovine u nužnoj obrani, u određenim slučajevima, bila je uvjetovana istodobnim protupravnim napadom na osobu, što je isključivalo nužnu obranu prema lopovu koji bježi s ukradenom stvari.⁴¹

U Velikoj Britaniji, prema odredbama Criminal Damage Acta iz 1971. godine isključena je mogućnost obrane imovine uporabom smrtonosne sile, čak i kada se radi o obrani imovine velike vrijednosti. U tom pravcu u novijoj sudskoj praksi (slučaj Hussey) utvrđeno je kao nezakonito ubojstvo napadača koji napadnutog protupravno lišava posjeda.⁴²

U kaznenom pravu SAD pravo na samoobranu i obranu vlasništva često se isprepliću i međusobno dopunjuju. Model Penal Code u par. 3.06(3) (d) (i) i po uzoru na njega doneseni kazneni zakoni federalnih jedinica povezuju samoobranu i obranu vlasništva tako da opljačkanom pružaju opsežnu zaštitu i dopuštaju obranu imovine smrtonosnom silom ako je napadač u bilo kojem trenutku napada ispoljio ili koristio takvu silu.

Dopušteno je, npr., pucati na razbojnika koji bježi s plijenom, iako život napadnutog više nije ugrožen, jer jednom iskazana opasnost napadača opravdava napadnutog na kasniju uporabu smrtonosne sile.⁴³ Illinois Criminal Code iz 1962. godine u par. 18-1 dopušta uporabu smrtonosne sile prema razbojniku čak i onda kada život i tjelesni integritet napadnutog nisu bili ugroženi ni u jednom trenutku napada.⁴⁴ Različito od prethodnog, New York Penal Code iz 1967. godine u par. 35.15. i par. 35.25. posebice propisuje samoobranu i obranu vlasništva.

Navedenim odredbama utvrđuje se mogućnost uporabe smrtonosne sile u obrani vlasništva samo dok traje konkretna opasnost za život i tjelesni integritet napadnutog.⁴⁵ Louisiana Statutory Criminal Law iz 1990. godine u par. 20.(3) opravdava uporabu smrtonosne sile prema napadaču koji pokušava počiniti ili počinjati provalu u prebivalište napadnutog ili na njegovom radnom mjestu. Ako život i tjelesni integritet napadnutog nisu bili ugroženi, pravo ne opravdava ubojstvo napadača kako bi se spriječio takav zločin.⁴⁶

U suvremenim europskim kaznenim zakonima, koji prihvaćaju socijalnoetička ograničenja prava na nužnu obranu, nužna obrana u zaštiti imovine isključuje ubojstvo ili tešku tjelesnu ozljedu.

Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava iz 1950. godine u čl. 2. opravdava ubojstvo napadača samo u obrani života napadnutog, ali ne i u obrani materijalnih dobara napadnutog.

⁴⁰ J. Šilović, Nužna obrana, Zagreb, 1910., str. 64.

⁴¹ Tako: Luden, nav. prema: J. Šilović, str. 66.

⁴² Smith and Hogan, o. c., str. 246.

⁴³ Model Penal Code, str. 47.

⁴⁴ J. Herrmann, str. 157.

⁴⁵ Ibidem, str. 155.

⁴⁶ Louisiana Statutory Criminal Law, par. 20.(3), str. 473.

Procjena nadoknadivosti ili nenadoknadivosti imovine utječe samo na utvrđivanje vrijednosti napadnute imovine i u svezi s tim određuju se granice prijeko potrebne obrane.

U novom KZ FBiH u glavi XXV. određena su "kaznena djela protiv imovine", kakav je bio i raniji naziv glave XV. KZ SRBiH. Prihvaćen je isti opseg zaštite u nužnoj obrani svih oblika imovine u privatnom vlasništvu, državnom vlasništvu ili imovine u postupku pretvorbe. U novom KZ RH naziv glave XVII. "Kaznena djela protiv imovine" izmijenjen je prema ranijem nazivu glave XII. KZ "Krivična djela protiv društvene i privatne imovine". Nema razloga za takvo razlikovanje, jer su svi oblici imovine Ustavom jednako zaštićeni, a ako se radi o posebno zaštićenoj imovini, to se provodi u pojedinom kaznenom djelu.

O neispunjenju ugovornih obveza kao objektu napada u nužnoj obrani raspravlja se u njemačkoj kaznenopravnoj znanosti. Razmatra se predstavlja li neispunjenje ugovornih obveza jedne ugovorne stranke protupravni napad počinjen propuštanjem, koji onda opravdava djelovanje u nužnoj obrani druge ugovorne stranke. U ranijoj znanosti povreda ugovornih obveza bila je prihvaćena kao objekt podoban za zaštitu u nužnoj obrani.⁴⁷

Stajalište je suvremenog kaznenog prava da su stranke kod povrede ugovornih obveza primarno upućene na zaštitu prava u građanskoj parnici, a samo iznimno nužna bi obrana bila dopuštena u slučajevima kada povreda ugovornih obveza istodobno predstavlja napad na neko pravno dobro zaštićeno nužnom obranom.

Npr., kada vodič kroz katakombe, ljutit zbog male napojnice, neće posjetiteljima pokazati izlaz, ili kada vodič u planini ostavlja turiste na mjestu opasnom po njihove živote. U navedenim primjerima, osim povrede ugovora o pružanju vodičkih usluga, postoji protupravni napad na život i slobodu osoba, izveden propuštanjem dužne radnje i napadnuti su u takvom slučaju ovlašteni djelovati u nužnoj obrani.⁴⁸ Isto tako, pored povrede ugovorne obveze o isporuci kupljene robe prema kupoprodajnom ugovoru, postoji protupravni napad na vlasništvo kupca, kada prodavač uništava prodatu stvar ili je hoće isporučiti nekom drugom. U tom slučaju ovlašten je kupac stvari djelovati u nužnoj obrani radi zaštite svoga vlasništva.

III. Upravljenost obrane kao uvjet nužne obrane

Radnja obrane upravljena je na odbijanje protupravnog napada djelovanjem na objekte obrane, a radi zaštite pravnih dobara napadnutog ili drugog.

Objekti obrane su napadač i njegova pravna dobra. Iako KZ FBiH u čl. 10. st. 2. odredbe o nužnoj obrani izravno ne propisuje taj uvjet obrane, nedvojbeno je da obrana mora biti isključivo upravljena protiv napadača, što uključuje i sredstva kojima se napadač služi pri napadu. Isti uvjet, iako nije izravno propisan,

⁴⁷ Tako, npr., Ahbaks, Liszt, Baumgarten, Scholemeyer itd., nav. prema: Leipziger Kommentar, str. 89.

⁴⁸ Leipziger Kommentar, str. 90.

predviđen je odredbom čl. 29. st. 2. novog KZ RH. O tom uvjetu obrane postoji suglasnost većine autora kaznenog prava.⁴⁹

Cilj radnje obrane je odbiti od sebe ili drugog istodobni ili izravno predstojeći protupravni napad. Taj se cilj u nužnoj obrani može ostvariti djelovanjem protiv napadača osobno i svega čime se on koristi u napadu. Ne propisuju se bilo kakva ograničenja prema vrsti pravnih dobara napadača, koja mogu biti objekti obrane. Međutim, nema nužne obrane ako se radnjom odbijanja ozlijedi treću osobu ili njezina pravna dobra.

Situacije u kojima je radnja obrane upravljena ili se ostvaruje prema trećoj osobi ili njezinim pravnim dobrima mogu biti različite: osoba A oduzima osobi B vrijedan, srebrom optočen štap, kako bi se obranila od osobe C koja joj oduzima torbu; osoba A ispaljuje metak prema osobi B koja stoji s napadačem u liniji metka i na taj način onemogućava napadača ispaliti smrtonosni metak na sebe; moguće je da radnja obrane, upravljena na napadača, promaši cilj i umjesto napadača ozlijedi trećeg; ili, da branitelj poduzme radnju obrane prema trećoj osobi držeći pogrešno da se radi o napadaču, a zapravo je u pitanju nesudjelujuća osoba; moguće je da branitelj djeluje u nužnoj pomoći, ali promaši i ozlijedi napadnutog kojem pruža pomoć.⁵⁰ Osobito su za ovu temu interesantne situacije u kojima branitelj svjesno i voljno poduzima radnju obrane ozljeđujući trećeg i njegova pravna dobra (prva dva slučaja navedena u prethodnim primjerima), dok se dalje radi o zabludi o uzročnoj vezi i osobi (treći i četvrti slučaj) i na kraju (u petom slučaju) o situaciji nehaljnog počinjenja kaznenog djela.

Većina suvremenih autora kaznenog prava suglasna je da radnja obrane upravljena prema trećoj osobi i njezinim pravnim dobrima isključuje nužnu obranu. Ranije je samo manji broj autora dopuštao u nužnoj obrani ozlijediti treću osobu i pravna dobra koja ne pripadaju napadaču.⁵¹

Suvremeni autori kaznenog prava također su suglasni da se slučajevi ozljede treće osobe ili njezinih pravnih dobara u nužnoj obrani, uz ispunjenje određenih uvjeta, prosuđuju kroz institut krajnje nužde, vodeći računa o svim sličnostima i različitostima između ta dva instituta u kaznenom pravu.

Obrambenom radnjom obuhvaćeni su slučajevi kada napadač u napadu upotrijebi tuđu stvar kao sredstvo napada ili kada iskoristi treću osobu kao sredstvo napada. U tim slučajevima dolazi do preplitanja napadača, treće osobe i tuđih pravnih dobara kao sredstava napada i stvara se određena cjelina s napadačem.

Kada napadač u napadu upotrijebi tuđu stvar kao sredstvo napada (npr. srebrom optočen štap), radnjom obrane ta stvar može biti oštećena ili uništena

⁴⁹ Usp. M. Dolenc, str. 62., S. Frank, *Kazeno pravo*, Opći dio, Zagreb, 1950., str. 66., F. Bačić, *Kazeno pravo*, Opći dio, Zagreb, 1998., str. 176., Pavišić-Veić, str. 34., *Leipziger Kommentar*, str. 95., *Schönhe-Schröder*, str. 389., za bivšu SFRJ: *Komentar*, str. 54., N. Srzentić-A. Stajić-Lj. Lazarević, *Krivično pravo SFRJ*, Opšti deo, Beograd, 1990., str. 171., Lj. Bavcon-A. Šelih, *Kazensko pravo*, *Splošni del*, Ljubljana, 1987., str. 142.

⁵⁰ *Leipziger Kommentar*, str. 96.

⁵¹ Tako Frank i Binding, nav. prema: T. Živanović, *Osnovi krivičnog prava*, Beograd, 1910., str. 106. Binding to dopuštenje uvjetuje činjenicom da napadnuti nije bio svjestan da ozljeđuje tuđe pravno dobro, u suprotnom, po njemu, postoji stjecaj nužne obrane i stanje nužde.

iako nije u vlasništvu napadača. Branitelj nije u mogućnosti, u trenutku obrane, utvrđivati vlasništvo stvari koja predstavlja sredstvo napada. S druge strane, vlasnik koji je dopustio da njegova stvar bude upotrijebljena za napad mora prihvatiti rizik njezinog eventualnog oštećenja ili uništenja od branitelja u nužnoj obrani. Npr., osoba A ima pravo u obrani vlastitog života ili tjelesnog integriteta poderati skupocjeno odijelo napadača, koje nije njegovo vlasništvo, nego pripada njegovom poslodavcu. Ili, osoba A, u obrani od krađe, ima pravo oštetiti vozilo koje koristi napadač za prijevoz ukradene robe, iako to vozilo nije vlasništvo napadača i pripada trećoj osobi.

Napadač se u napadu može poslužiti trećom osobom kao sredstvom napada. On može izvesti napad neizravno koristeći se izravnim djelovanjem treće osobe na napadnutog. Npr., treća osoba može, pod utjecajem neodoljive sile, poradi čijeg djelovanja nema mogućnost odlučivati niti voljno poduzimati napadačku radnju, poslužiti napadaču kao sredstvo napada. Ili, treća osoba može poduzeti napadačku radnju pod utjecajem odoljive sile ili prijetnje, kada njezina mogućnost odlučivanja nije isključena, ali je njezino djelovanje iznuđeno. U prethodno navedenim slučajevima napadnuti ima pravo radnju obrane upravititi prema trećoj osobi kao sredstvu napada na isti način i u istom opsegu kao i prema napadaču, jer u tim slučajevima radnja napada i djelovanje treće osobe predstavljaju za napadnutog jedinstvenu cjelinu.

Posebno je pitanje međusobnog odnosa napadača i treće osobe prema kojoj napadač primjenjuje silu ili prijetnju. Treća osoba, pod uvjetima nužne obrane ili krajnje nužde, ima pravo djelovati protiv napadača i odbiti njegov protupravni napad ili otkloniti opasnost.

Moguće je da branitelj koristi treću osobu za obranu (npr. istura djeteta ispred sebe kako bi odbio napad na sebe). Ako treća osoba bude ozlijeđena, bilo od napadača ili od branitelja, radnja obrane u tom slučaju za treću osobu predstavlja protupravni napad i ne može se opravdati nužnom obranom, nego jedino, uz ispunjenje određenih uvjeta, eventualnom primjenom odredaba o krajnjoj nuždi.

IV. Zaključak

Odredbe o nužnoj obrani u novom KZ FBiH (čl. 10. st. 2.) i KZ RH (čl. 29. st. 2.) ne sadrže nikakve izmjene u svezi s uvjetima nužne obrane koji se odnose na objekte napada i upravljenost obrane.

U prethodnim izlaganjima razmotrili smo zakonska, teorijska i stajališta sudske prakse u svezi s tim uvjetima nužne obrane.

Većina kaznenih zakona, čije smo odredbe izložili, predviđaju u nužnoj obrani zaštitu svih pravnih dobara napadnutog i drugog (fizičke i pravne osobe, uključujući i državu). Objekti napada, u pravilu, ne nabrajaju se, jer nabranje ne može obuhvatiti sve objekte napada i u suprotnosti je s nastojanjima zakonodavca zaštititi nužnom obranom u što većem opsegu pravna dobra napadnutog i drugog.

Branitelj koji djeluje u obrani druge fizičke osobe ne mora s tom osobom biti u krvnom srodstvu ili drugom odnosu bliskosti. Ako branitelj djeluje u obrani države, tada takvu obranu mora ograničiti samo na zaštitu najvažnijih pravnih dobara države, njezinih vitalnih interesa.

U radu smo izložili manji broj europskih kaznenih zakona koji ograničavaju primjenu nužne obrane u zaštiti samo određenih pravnih dobara, koja se nabrajaju, pa i one kaznene zakone koji isključuju mogućnost primjene nužne obrane u korist države. Izložili smo i vrlo detaljne propise o različitim vrstama obrane u anglosaksonskom pravu.

U radu su razmotrene u teoriji i sudskoj praksi prisutne posebnosti u zaštiti najčešćih objekata napada: života, tjelesnog integriteta i zdravlja napadnutog, njegovih osobnih sloboda i prava, dostojanstva osobe i morala (odnosno spolne slobode i spolnog ćudoređa), časti i ugleda, imovine i ugovornih obveza napadnutog.

Kod zaštite života i tjelesnog integriteta u nužnoj obrani posebice smo razmotrili pitanja određivanja početka života i utvrđivanja trenutka smrti. Iznijeli smo stajališta o nužnoj obrani u korist fetusa, kod samoubojstva, samoozljeđivanja i posebice masovnog samoubojstva. U okviru sve češćih rasprava o pravu na smrt posebice smo analizirali u suvremenim kaznenim zakonima propisan privilegiran oblik ubojstva na zahtjev i kritički se osvrnuli na zakonsku formulaciju kaznenog djela "usmrćenje na zahtjev" iz čl. 94. novog KZ RH. Kako se radi o krajnje bogatoj problematici, u fazi cjelovite reforme KZ FBiH ukazat će se potreba propisati taj oblik privilegiranog ubojstva.

Izložili smo posebnosti nužne obrane u slučaju nedozvoljenog presađivanja dijelova ljudskog tijela (predviđeno kao kazneno djelo čl. 242. novog KZ RH, dok to kazneno djelo KZ FBiH za sada ne propisuje).

Upravo kod trgovine ljudskom krvi, organima i dijelovima ljudskog tijela, kao novim oblicima kriminaliteta, posebice se aktualizira zaštita u nužnoj obrani života i tjelesnog integriteta napadnutog. Takvi protupravni postupci ugrožavaju egzistencijalna prava čovjeka i njegovu budućnost.

Objekti napada u nužnoj obrani su osobne i političke slobode i prava napadnutog, ali i gospodarska, socijalna i kulturna prava utvrđena Ustavom i Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s pripadajućim protokolima, te dokumentima Ujedinjenih naroda koji se odnose na ljudska prava i slobode. Kako bi navedena osobna prava i slobode bilo moguće zaštititi u nužnoj obrani, neophodno je da napad nije izveden temeljem nekog zakonskog ovlaštenja, jer je u tom slučaju isključena protupravnost napada, što znači i pravo na nužnu obranu.

Objekti napada u nužnoj obrani su dostojanstvo osobe i moral (prema nazivu glave XXI. novog KZ FBiH), odnosno spolna sloboda i spolno ćudoređe (prema nazivu glave XIV. novog KZ RH). Izložili smo zbog čega smatramo novi naziv glave XIV. u KZ RH adekvatnijim za izraziti sadržaj grupnog zaštitnog objekta te glave kaznenih djela. U najvećem broju slučajeva tu se zapravo radi o zaštiti spolne slobode i spolnog morala. Radi zaštite spolnog morala moguće je djelovati u nužnoj obrani samo ako je napad na spolni moral izravno upravljen na napadnutog, dok nema nužne obrane ako se radi o napadu na spolni moral općenito.

Zaštita časti i ugleda kao objekata napada u nužnoj obrani je sporna. Izložili smo razloge neprihvatanja zaštite časti i ugleda u nužnoj obrani, koji su osobito bili prihvaćeni u ranijoj kaznenopravnoj znanosti, a danas u samo manjem broju kaznenih zakona, dok u većini drugih suvremenih kaznenih zakona čast i ugled uživaju punu zaštitu u nužnoj obrani.

Puna zaštita u nužnoj obrani predviđena je i za imovinu, pri čemu zakonodavac ne pravi razliku između privatne, državne, ili imovine u postupku pretvorbe.

Samo iznimno dopuštena je nužna obrana u zaštiti ugovornih obveza ako njihovo neizvršenje znači istodobni napad na neki objekt zaštite u nužnoj obrani. U svim ostalim slučajevima neispunjenje ugovornih obveza stranke će rješavati u građanskoj parnici.

Različito od objekata napada, koji mogu biti vlasništvo napadnutog i drugog (fizičke i pravne osobe, pa i države), radnja obrane mora biti upravljena samo na napadača osobno i sve ono čime se on koristi u napadu. Slučajevi upravljenosti obrane na treću, nesudjelujuću osobu i njezina pravna dobra najčešće se, uz ispunjenje određenih uvjeta, razmatraju u okviru odredaba o krajnjoj nuždi. Utvrdili smo iznimke u slučajevima obuhvaćenim nužnom obranom, iako je obrambena radnja upravljena prema trećoj osobi, ili pravnim dobrima koja ne pripadaju napadaču, ali ih napadač koristi kao sredstvo napada.

Objects of Assault and Directedness of Necessary Defense

Summary

The objects of assault and the directedness of defense are the conditions of the institute of necessary defense. As the provisions of art. 10 subs. 2 of the new Penal Code of the Bosnia and Herzegovina Federation and art. 29 subs. 2 of the new Penal Code of the Republic of Croatia on necessary defense do not directly prescribe these conditions the author in this paper first compares said provisions of penal law with those contained in other foreign penal codes. Taking into account contemporary theories of penal law and judicial practice the author critically considers the possibility of application of necessary defense of certain legal goods of the assailed person and others. Subsequently comments are made on the condition of directedness of the defense at the assailant and the departing from that condition. In the sense of a more complete protection of certain objects of assault in the necessary defense the author suggests *de lege ferenda* new incriminations in the Penal Code of the Bosnia and Herzegovina Federation in the stage of an integral reform thereof.